

בעהשי"ת

ספר

הקלף

חלק ב'

בענין קלף כשר

*

משאלות ותשובות

מנחת יצחק חלק ט סימן א'

יצא לאור על ידי

וועד לקדושת ספרי
תורה תפילין ומזוזות

ברוקלין ניו יארק

שנת תש"ס לפ"ק

קונטרס

שאלות ותשובות בענין קלף כשר

בס"ד

תשובה א'

שו"ת מנחת יצחק חלק ט סימן א'

בס"ד, ירושלים עה"ק ת"ו יום ג' קרח תדש"מ לפ"ק. שו"ר א"כ ידי"נ הרב הגאון הגדול צמ"ס וכו' כש"ת מוהר"מ בראנדסדארפר שליט"א דומ"ץ מגדולי בעלי הוראה פעה"ק ת"ו.

אחדש"ת בידידות רב, הנני בזה להביע תודתי ע"ד אשר נענה לבקשתי לבוא אל העיון בדבר אשר נשאלתי מאת הרב הגאון החסיד וכו' מוהר"א לייטנער שליט"א אודות השערורי' שנתהוה בנדון הקלף המעובד שם (בארה"ב).

והנה סדר העיבוד הוא, שישראל משים את העור בסיד, אולם כל שאר המלאכות כגון סחיטת המים והסרת השערות והדוכסוסטוס נעשה על ידי מאשין /מכונה/, ונסתפק אם אופן כזה כשר, ואף אם נימא דכשר, אם יש לומר עליו שהוא מהודר, ומחמת רוב טרדותי בקשתי את כ"ת לירד לתוך הלכה זו לברר המציאות וההלכה למעשה ולהשיב להרב הגאון הנ"ל את חודה"ר להלכה למעשה ואפיריון נמטי' לכ"ת על זה. והנה כ"ת האריך לברר איזהו

בענין קלף כשר

מהמלאכות הם בכלל גוף העיבוד, ואיזהו הוּו רק בכלל תיקון הקלף, והביא מספר תיקון תפילין לרבינו אברהם מזונהיים ז"ל, ומהגהות ספר ברוך שאמר על דבריו, דדוקא הפעולות שמקודם גרירת הבשר והסרת השער, המה מגוף העיבוד, אבל משם ולהלן אינן רק הכשר ותיקון הקלף שיהי' ראוי לכתובה ול"ה מגוף העיבוד, ואין צריך לשמה רק לכתחילה.

והנה בחזון איש (ה' תפילין סי' ו' אות י"א) הביא בשם המשנה ברורה דסגי לשמה בגמר העיבוד, והיינו אם קודם עיבוד ישראל הי' פסול, ועל ידי עיבוד ישראל מתכשר, מקרי עיבוד לשמה, ולפי זה הי' אפשר להסתפק בעור הרצועות, דכתב הרמב"ן דכיון שאינו עומד לכתובה אין צריך עיפוש, ואפשר דסגי במליח, וניהו דמחמירין דבעי עיפוש לחומרא, אבל מלח שלא לשמה, אפשר דאין לו תקנה שכבר הוכשר עיבודו ונעשה שלא לשמה, אבל שוב כתב דמהמ"ב משמע דאף אם הוא קלף כשר כל הזמן, מכל מקום חשוב עיבוד לשמה תוספת עיבוד לשמה, לפי זה י"ל דאף אם נמלח שלא לשמה מהני גמר העיבוד וצריך עיון, ושוב כתב, ואם באנו להחמיר להצריך כל ג' עבודות שהוזכרו בגמ' (מליח קמיח עפוש) לשמה, יש להסתפק בהסרת השיער אי בעינן לשמה, ולכאורה א"צ שהרי אין צריך חילוק העור לשנים לשמה, אע"ג דחילוק העור הוי לגבי הדוכסוסטוס כהסרת השיער, אי מחלקו קודם הסרת השיער, החילוק עושה אותו לדוכסוסטוס, ומכל מקום לא מצינו דבעי לחלקו לשמה עכ"ל.

וכוונתו של החז"א בהאסתפקתא שלו, דאף דלמעשה הביא מהמ"ב דמהני עיבוד לשמה בגמר העיבוד, והוא במ"ב וביאור הלכה (סי' ל"ב סעי' ח' וט'), ורק היכא דכבר הוכשר עיבודו נשאר בצריך עיון אם מהני עוד כוונתו לשמה, אבל יש להחמיר להצריך כל ג' עבודות הנ"ל לשמה, יש להסתפק בהסרת השיער אם בעינן לשמה, ובודאי כוונתו רק על לכתחילה, אבל בדיעבד מהני אף אם עשה לשמה רק באחד מן העבודות הנ"ל כנ"ל, ואם כן מכ"ש אם לא עשה לשמה בהסרת השיער, דהוי כחילוק העור לגבי דוכסוסטוס כנ"ל, וע"ז סובב ג"כ מה שכתב אחר כך בזה"ל: והאי דנא שורין את העור במים לרככו, ואחר כך משימין אותו בסיד שהשיער נופל וכו', ולענין רצועות סגי בשריית הסיד עד שהשיער נופל, והשאר נראה כיון דאינו צריך, אין צריך לעשותו לשמה, וכן המנהג דישראל משימו בסיד ולא יותר, וכ"ה בנוב"ת סי' קע"ה לענין קלף עכ"ל. כ"ז מיירי אף לענין לכתחילה, דאחרי שהשיער נופל אין צריך לשמה.

והנה גם מה שכתב החז"א דאף אם באנו להצריך בכל ג' עבודות שהוזכרו בגמ' לשמה, אבל בחילוק העור דעושה אותו לדוכסוסטוס לא מצינו דבעי לחלקו לשמה עיי"ש, אין כן דעת הדע"ק (סי' רע"א אות ג') וז"ל ועל ידי זהירות לומר בכל תיקונים מרויחים במה שמצוי באמצע כתיבה שמוציא על הקלף קצת דוכסוסטוס וקולפו, שבכך י"ל שהאמירה לשמה מעכב גם דיעבד, כי הקלף פסול קודם הסרת הדוכסוסטוס וי"ל שגם בדיעבד מעכב עכ"ל.

והנה גם מה שכתב החז"א דאף אם באנו להצריך בכל ג' עבודות שהוזכרו בגמ' לשמה, אבל בחילוק העור דעושה אותו לדוכסוסטוס לא מצינו דבעי לחלקו לשמה עיי"ש, אין כן דעת הדע"ק (סי' רע"א אות ג') וז"ל ועל ידי זהירות לומר בכל תיקונים מרויחים במה שמצוי באמצע כתיבה שמוציא על הקלף קצת דוכסוסטוס וקולפו, שבכך י"ל שהאמירה לשמה מעכב גם דיעבד, כי הקלף פסול קודם הסרת הדוכסוסטוס וי"ל שגם בדיעבד מעכב עכ"ל.

אולם בגדה"ק שם תמה ע"ז דכיון דגוף העיבוד נעשה לשמה, הוי הסרת המעט דוכסוס' בגדר תיקונים שאחר העיבוד דאין צריך לשמה וכו' אלא דלכתחילה יעשה הכל לשמה כמ"ש הבאר שבע ובני יונה וכו' עכ"ל, ובבני יונה שם כ' בזה"ל ולא לבד העיבוד אלא אפילו תיקון העורות וחליקתן וגרידתן וחיתוכן ושרטוטן יהי' על ידי ישראל לשמה, ובדיעבד כשר אף אם לא נעשו אלו המלאכות לשמה, וכתב ע"ז המקדש מעט (אות כ"א), ואם כבר נעשו (התיקונים שאחרי העיבוד) שלא לשמה אין למנוע מלכתוב על קלף זה, כיון שגוף העיבוד הי' לשמה כראוי, וגרירת הדוכסוס' כתב בדע"ק (סק"ג) דמעכב בו לשמה, ואינו נלענ"ד וכמש"ש בגדה"ק עכ"ל.

ודאתאן מהנזכר אשר נגעתו בקצה המטה בהלכה זו, ואשר כ"ת האריך לבאר אותה בכל פרטי' ודקדוקי', זאת תורת העולה, דאף דלכתחילה יש לעשות אף הפעולות שאינן מגוף העיבוד אלא לצורך תיקון הקלף לשמה, ואף החז"א החמיר בזה לכתחילה כמבואר במכתבו הנזכר בתשו' כ"ת בסופו,

ובכן אין ספק דמי שאפשר לו וביכלתו שכל התיקונים יהיו נעשים לשמה, מה טוב ומה נעים וכמ"ש כת"ה, אמנם כפי מה שנתברר על ידי מע"כ כל אלו העוסקים במלאכת הקודש הזו בכמות גדולה, אין בהישג ידם לעשות רק במה שהיא לעיכובא הם נזהרים לעשות כדת וכהלכה לכתחילה, ולהסרת הדוכסוסטוס והשיער אחרי שהגיע לידי נפילה מאליהם משתמשים במכונות (מאשינען), וכן בשאר תיקונים על ידי נכרים הם עשויים, מותר לכתוב עליהם אפילו לכתחילה. אמנם בודאי מי שאפשר לו וביכלתו שכל התיקונים יהיו נעשים לשמה ולצאת כל ההידורים, בודאי מה טוב ומה נעים ותע"ב. (ועי' בספרי מנח"י ח"ב (סי' צ"ו צ"ז צ"ח) מה שכתב בנדון מאשין ציצית / ציצית מכונה / ואף דבעיבוד עורות לסת"ם קיל משם מטעם המבואר בנוב"י (ח"ב או"ח קע"ה) עיי"ש, מכל מקום למעשה מחמירין בכל המלאכות שבגוף העיבוד לשמה מתחילתו עד סופו כנ"ל שם). והנני בזה ידידו דושתה"ר וחותרם בכל חותמי ברכות.

יצחק יעקב ווייס.

- ב -

תשובה חדשה לר' משה זאב זארגער

שו"ת מנחת יצחק חלק ט סימן ב'

אחדש"ת, את קונטרסו הגיעני בדבר השאלה דלהלן: בא' שרוצה לייסד בית חרושת לעשיית קלפים ברוב הידור מעורות בהמות כשרות שליל

וכי"ב, ודרך עשיית הקלפים שהונהג מקדמת דנא הוא לשרותה בסיד כמ"ש הפוסקים, אמנם אחר שדיבר עם כמה מומחים בשטח זה, אמרו שיש כמה דברים כימיים שהם טובים כסיד, ויותר מזה, ועושים פעולת הסיד ביתר קלות, האם מותר לשנות המנהג עכתו"ד.

והנה כ"ת ירד לעומקו של הלכה, והעלה שמעיקר הלכה אין שום חשש בזה, כי גם השרי' בסיד אין לו מקור בדברי חכז"ל, דבש"ס נזכר רק שרי' בעפצים, אלא שכתב הרא"ש בהלכות קטנות, דתיקון סיד הוי כמו עפצים, וכ"כ התוס' בכמה דוכתי, וברמב"ם (ה' תפילין פ"א) כתב דהה"ד בכל דבר שמתכווץ העור, וממילא הה"ד בדברים כימיים הנ"ל, ובזה אחרי שהאריך כ"ת בדברי הש"ס והפוסקים ברב כחו וחילו לאורייתא, סיים להלכה בזה"ל:

והיוצא מכל זה שהשרי' בזמנינו אינו העשי' שהי' בזמן הש"ס כלל, רק פסיקא לן שאין קפידא במה ששורין, רק העיקר שיתעבד כראוי כמו קלף רגיל, רק כיון שלשריית סיד כבר נתנו הפוסקים שיעור מסויים לזה, לכן כל דבר שישרו בו צריך שיעור מסויים לזה, והוא שנראה שיוצא ממנו קלף רגיל המצוי בשוק שהוא מקובל דור אחר דור, אבל ודאי שאין קפידא במה נעשה עכ"ל.

הנה אף שבנוגע להלכה צדקו דבריו, אבל לענ"ד בנוגע למעשה אין לשנות ממה שנהגו עד עכשיו, שגם בכזה נאמר מליצת החת"ס החדש אסור מן התורה, ומהאי טעמא עצמו שהזכיר בסוף דבריו שלשריית סיד כבר נתנו הפוסקים שיעור מסויים, וכמו שהאריך בספר ברוך שאמר (תקון תפילין)

ללמד סדר העיבוד, ובספר מלאכת שמים מילא את דבריו גם ללמד סדר העיבוד בל' אשכנזי כל פרט ופרט, והזהירו להזהר מאד בזה עיי"ש, ולא הספיקו עצמן באמירת איזה מילים, לעשות קלף רגיל, אלא עכ"ח כיון דיש חמשה מיני עורות, כמו שחשבם שם בספר מלאכת שלמה.

א' עור שאינה מעובדת כלל.

ב' המעובדת אלא שאינה מעובדת בדברים הראויים בעפצא וסיד, ונקראת דפתרא, שנים אלו פסולים מן התורה.

ועוד שלשה מיני עורות אחרות ונקראים, גויל, קלף, דוכסוסטוס, וחילוקים הנ"ל באים על ידי מה שמחלקים העורות לשנים, כמבואר בש"ס וש"ע ופוסקים, וקלפים שלנו שאין חולקים אותן לשנים, שהנעשה בסדר העיבוד המבואר בב"ש שם, יש להם דין קלף ואינם לא גויל ולא דוכסוסטוס כמבואר שם, ובזה חששו, דבהחסר איזה פרט מסדר העיבוד הראוי, יצא מכלל קלף הכשר בין לספר תורה ובין לתפילין ומזוזות, לכן טרחו לפרש כל פרט ופרט כדבעי למיהוי, וממקומו הוא מוכרח, שכתבו במלאכת שלמה שם, ובברוך שאמר שם, **דישהה העורות תוך תערובת מים וסיד עד שיפלו השערות מאליהן, ואם יוציאם קודם לכן פסולין** (דאז דפתרא המה אבל לא עורות עבודין כל צרכן), על כן ישהה שם לכל הפחות ח' או ט' ימים ואחר כך יוציאם משם, ויסיר השער בתער, ואחר כך יחזירם עוד הפעם למי סיד הנזכר, ואם עורות גדולות הם

צריכות להיות שם ה' או ו' ימים, ואם של שליל הם די בג' או ד' ימים וכו' עכ"ל.

והנה בספר משיבת נפש (או"ח סי' ד'), כתב שכ"ז לכתחילה דביעבד בהי' מונח ארבעה ימים ושוב הוציאו ועיבדו כדת אף שעדיין לא עובר שערן מאליהן מעצמן, שפיר מהני, דהא חזינן בגמ' (פסחים מ"ו) דעיבוד של עור הרך סגי בד' מילין, אם כן ודאי דד' ימים שיעור עיבוד בכל עור ועור וכו' עכ"ל, ובזה חוץ ממה שאף המשיבת נפש התיר בכה"ג רק בדיעבד, עוד הרי במקדש מעט (סי' רע"א אות ז') הניח בצריך עיון את דברי המשיבת נפש עיי"ש, ולכאורה מה שיך פלוגתא במציאות ניתי ספר ונחזי, אלא עכ"ח דחששו לשנות מהמבואר בפוסקים הראשונים כמלאכים, לכן ירדו במצולות ים ההלכה ובדקו בשבע חקירות ובדיקות לברר המציאות, וטרחו וכתבו על הספר כל פרט ופרט כדי להוציא הלכה למעשה, ולא יהי' תורת כל אחד ואחד בידו, ובכן אם נחדש במציאות חדשות אשר לא שערם אבותינו מי יודע עד כמה יגיע הדברים והבן, הא חדא. ועוד מי יודע הדברים כימיים אם ל"ה יוצא מדבר האסור, ואף אם יבררו כעת, מי יודע מה יולד יום כאשר מתחדשים הענינים מידי יום ביומו, והנה הדרשה דמן המותר בפיק הוא דבר תורה, וכבר האריך בנובי"ת (או"ח סי' ג') בתשובה מבן המחבר, בנדון רצועות של תפילין שמושחים העורות בשומן דגים טמאים הנקראים פישטרא"ן, והביא שם מילקוט (פ' בא) עה"פ ולבני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, ישעי' תלמידו של ר"ח ב"ד כו' ולא עוד אלא שזכו לעבד עורות מצואתן לכתוב בהן ס"ת תפילין

ומזוזות עכ"ל, ויש לחלק ולומר דלא דמי זל"ז, דגבי צואת הכלבים שמעבד בהן העורות לא נשאר בהעור דבר מהאי דבר טמא, משא"כ בדבר הרצועות דחזותא מוכיח עליו שנשאר עליו השומן דגים ול"ה מן המותר בפיק, והביא ממש"כ אביו הנוב"י מהדו"ק (סי' א') בכיוצא בזה, ושוב בסוף התשובה, הביא מהרב המאוה"ג מוהר"מ בכרך שמדחה מה שכתב דאין ראוי ממדרש ילקוט, דמי יודע אם צואת הכלבים אינו עושה פעולה בגוף העור ונשאר בהעור ממש, וכיון שנכבש בו העור בודאי נבלע ונדבק בו. - אמנם הגר"ש ז"ל בן הנוב"י, הביא שם עוד מדברי הרמב"ם (פ"א מכלי מקדש ה"א) דהמור הוא דם הצרור בחי' שבהודו, וכתב הראב"ד דאין דעתו מקבלת שיכנסו במקדש דם חי', ומכש"כ דם חי' טמאה, והכ"מ כתב ליישב שכיון שנשתנה מצורת דם ונעשה כעפר בעלמא, והקשה ע"ז בתשובה שם, דמה מהני שנעשה עפרא בעלמא, וכי עדיף משערות ועור, דג"כ נחשב כעפרא לענין אכילה, הואיל ואין בו טעם כלל, ואפי"ה פסול לסתו"מ = לספרים תפילין ומזוזות =, מדבר טמא, וגם אף אם סברת הכ"מ מספיק שלא למעט מדרשה דמן משקה ישראל מן המותר לישראל, דכיון שנעשה עפר הוי מותר לישראל, אכתי ממיעוט דלמען תהי' תורת ד' בפיק יהי' פסול כמו שערות, אלא ודאי דדרשה דלמען תהי' תורת ד' בפיק לא נאמר אלא בדבר שיש בו תורה עצמה ויש בו כתב, אבל שארי תשמישי קדושה אינו בכלל דרש הזה כדעת הע"ש עכת"ד, ופלפל עוד בענין התולעת שני, ועוד כתב שם לחלק בין תשמישי מצוה לתשמישי קדושה, דלתשמיש מצוה אין צריך מן המותר בפיק אבל לתשמיש

קדושה צריך עיי"ש, אך שם בסוף התשובה הביא מהגמורה"מ הנ"ל, ליישב מה שהקשה על הכ"מ, דבמור נשתנה מצורת דם ונעשה עפר, הוי כמין ברי' אחרת, משא"כ בשערות ועור דלא נשתנו, והגר"ש הנ"ל דחה ישובו דלא עדיף האי שינוי מהעור שנשתנה ע"י העיבוד, וג"כ נעשה כמין ברי' אחרת, ואפ"ה פסול לס"ת, ולתפילין, ועוד מה מהני בזה שנשתנה והוי כברי' אחרת ס"ס קרי בי' תורת ד' בפיק מן המותר בפיק, וזה המור תחילת הוייתו אינו מן המותר דהא אתיא מדם חי' טמאה עכת"ד.

והעולה מכל הנ"ל, דזולת מה דאיתא בילקוט לענין צואת כלבים, היינו צריכין לאסור קלף הנעבד בדבר איסור וטמא מטעם דל"ה מן המותר בפיק ואין להתיר מטעם דלא נשאר בהעור, מטעם שכתב הגר"מ בכרך, ומדלא דחאו הגר"ש ש"מ דהודה לי' בזה, וגם לא מטעם שנשתנה ככל המבואר בדבריהם כנ"ל.

אמנם בגדולי הקדש (סי' רע"א אות ט') אחרי שהביא ג"כ מספר המנהיג שגם בש"ס (א"ה: הוא בילק"ש ס"ב רמז קפ"ז) איתא דאין הקב"ה מקפח שכר ברי' שבשביל לא יחרץ לשונו זכו כלבים לעבד מצואתן עורות לסת"מ, ומה"ט כ' על מה ששמע שבא"י פסלו ס"ת המעובד בצואת כלבים, אולי משום דאין מותר בפיק, דטעו בהלכה, דהרי מבואר בש"ס כנ"ל, וגם שגגה לומר דל"ה מהמותר בפיק דפירשא הוא כקיבת עולה דכהן שורפה חי', ותמה שם הגה"ק על הרבנים שבנוב"י הנ"ל, דלא הרגישו דשאני צואת כלבים דנעשה פירשא ועפרא כמ"ש במנהיג, ול"ד לעור ושערות מטמאים דל"ה מותר

בפיק, דלא נשתנו, כמ"ש במק"מ שם (אות ב'), דעיבוד ל"ח שינוי כמ"ש המג"א, ומהר"מ מלובלין בתוס' (ע"ז מ"ז), דשינוי מצמר לחוטין לא מהני וכו' עיי"ש, ולפי זה בנוגע לדברים כימיים מדברים האיסורים, י"ל ג"כ דנעשה פנים חדשות והוי שינוי לדבר המותר, אבל דבר זה תלוי בפלוגתת הפוסקים וכתבתי במק"א מזה. ותלוי בפלוגתת הראב"ד והכ"מ עפ"י הרמב"ם כנ"ל, ולפי מה שכתב הגמהר"ש בן הנוב"י ל"מ מה שנשתנה והוי כברי' אחרת לענין המותר בפיק, כיון דתחילת הויתו אינו מהמותר בפיק כנ"ל, וגם לפמש"כ בגדה"ק שם, אין ראי' בלא"ה מצואת כלבים, דהרי צואתו אינו מבשרו, אלא ממאכלי דעלמא והוא הרוב מנבלות וטריפות וכדומה מן המותר בפיק, ובשביל שהם במיעי כלב לא נהפכו לטומאה וכדתנן (בבכורות ז' ע"ב) דג טמא שבלע דג טהור מותר דמעלמא בא לתוכו עיי"ש, לפי זה י"ל אבל בעלמא אף שנשתנה ל"ה מן המותר בפיק בבא מן האיסור, וכ"כ בשו"ת בית שערים (סי' כ"א), והראה מקום לש"ע (יו"ד סוס"י פ"א) ובב"י שם, וש"ס (ב"ק ח"י ע"ב) גללים איצטריכא לי' וכו' עיי"ש.

ובזה בהגיע לדבר הלכה למעשה דיהי' איך שיהי' לענין דיעבד, אבל לענין לכתחילה, הרי איתא ברמ"א /או"ח/ (סי' ל"ב סעי' מ"ז) בענין תפילין של יד אם כתב הארבעה פרשיות על ארבעה קלפים, דמנהג לדבקם בדבק שיהא הכל כקלף אחד ויזהרו ליטול דבק כשר (ברוך שאמר ואגור סימן נ"ז) עכ"ל, וכתב הפמ"ג הביאו המשנה ברורה שם (ס"ק ר"כ) דזה רק למצוה אבל לא לעיכובא, כיון דהדיבוק אינו מעכב ממילא אין קפידא במה מדבק עכ"ל, ועי' מקדש

בענין קלף כשר

מעט שם (ס"ק קפ"ו), והנה דבק עושים מקלף, ועל פי דברי הרמ"א הנ"ל, כתב במלאכת שמים (כלל י"ז סעי' ב') דעושין אותו מקלף כשר מבושל מאד או משלפוחית של שור שבשלה עיי"ש, והנה כפי המבואר בגדה"ק בטעם דצריכין בעור מן המותר בפיק משום דל"ה שינוי, הרי בדבק שנעשה מהעור וקלף בודאי הוי שינוי, ומכל מקום יש לדקדק לכתחילה שיהי' מן המותר בפיק אף בנוגע לדיבוק הקלפים, דמעיקר הדין אינו מעכב הדיבוק, ועי' במהרש"ג שם ובתשו' עמק שאלה (סי' א'), אם כן מכל שכן דבודאי יש לדקדק לכתחילה על כל פנים בנוגע להקלף גופי' דהיא עיקר התפילין כנלע"ד. והנני ידידו דוש"ת כה"י ומברכו שיזכה לישוב על התו"ע ולזכות את הרבים ולהגדיל תורה ולהאדירה.

יצחק יעקב ווייס

[ראה בספר הקדוש קב הישר פרק קב מה שכתב על ענין הקלף, ותבין].